

VÁRADY GÁBOR RAJZA

Keleti operák keletje

Álmatlan éjszakáimon eltűntem rajt: provincializmusra könnyen szítható lelünk nem oktanulni etik-e rabul kulturális életünk fétisfogalmi. Hogy sztereotip kövületek vagy eleven tartalmakat daikáló kifejezések a „tudományos fellegvár”, „iskolaváros”, „szegedi operajátás” sátoóbi, melyekre olyannyira büszkén feszítünk — kifelé legalábbis, mert befelé csak elemzően szabad. Persze az operajátásunk izzasztott leginkább. Van még fedezett, használati értéke a minősítő jelzőnek: szegedi?

Kifordítva: mitől rakott fészket közgondolkodásunkban ez a kétségtelenül hízegő kifejezés?

A főlshabadulás után akadt két korszaka színházi operánknak, hogy futószalagon szállította újdonságait. Mindjárt az első, a negyvenes évek derekától, majd a hatvanas években, midőn csupán az orosz-szovjet klasszikus és modern repertoárból fedezett föl nem egyet a magyar operajátásnak. Tegyük hozzá, köztudott: Vaszy áldásos ténykedései nyomán.

A kultuszminiszter bevezetőjével

Magyar feltámadásról írt vezércikket Révai József lapunk 1947. április 6-i számában, ahol közhírré tétetik: *Muszorgszkij* ismeretlen vígoperáját mutatja be a szegedi színház, elsőként Közép-Európában. Bő hónapra rá a karmester Várady László ismerteti a darabot, melyet addig külföldön csak Svájcban és Franciaországban játszottak, s a szerző halála után lelték rá hagyatékának főtárasakor. A *Szorocsin-cí vásár*, mert hiszen arról van szó, *Gogol* mulatságos történetét festi meg orosz népi motívumokkal, melodikus muzsikával. Igazi népopera, előadásának különös jelentősége, hogy a magyar közönség új oldaláról ismerheti meg a *Borisz Godunov*, a *Hovanscsina* komponistáját.

A június 7-i premier előtt megszólalt Vaszy Viktor is, kifejtve zeneigazgatói programját, amit a későbbi évtizedek során meg is valósított: „Szegeden a fővárostól független zenekultúra van, ilyen természetű bemutató Magyarországon vidéken sohasem volt. A magam részéről a Szorocsin-cí vásárt kezdetnek tekintem egy olyan úton, amelynek célja az általános, de a magyar operakultúrának olyan irányvonala, amely a nemzetközi operakultúrában is fokozni kívánja a magyar zenekultúra jelentőségét.” Ünnepi külsőségek közepette zajlott le a bemutató, széksoraiban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság küldöttjeivel, a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság országos vezetőivel. A díszelőadás előtt *Ortutay Gyula* kultuszminiszter mondott bevezetőt, hangoztatva a premier jelképes tartalmait, hogy utat mutat, miként találjuk meg az egyensúlyt a szellem legmagasabb szférái és a dolgozók társadalmi, az élet mindennapi realitása között, s hogy újabb ha-

tárkó ez a magyar és a szovjet nép eltérhetetlen kapcsolatának történetében.

Abonyi Tivadár rendezése, *Varga Mátyás* ötletűs díszletezése, *Várady László* dirigálása éppúgy részese volt a feledhetetlen színházi estének, mint az énekes szereplők első rangú teljesítménye. Csak pár név a listáról: *Hidy Franciska*, *Erdy Pál*, *Simándy József*, *Turján Vilma*, *Nádas Tibor*, *Rajz János*, *Papp Júlia*, *Sikolya István*... minden különösebb kommentár helyett,

És jött a Szuszanyin

A negyvenes évek végén tudnillik egyetlen tollvonással megszüntették a szegedi színház operatársulatát; ilyen stábbal, Hósz-szú-hosszú évekkel később fokozatosan kezdtek ismét fejleszteni, ám igazán akkor izmosodott, hogy ötvenhat után megint Vaszyhoz került a kormánypálca. S a mester ott folytatta, ahol pár esztendővel korábban abbahagyta, szisztematikusan építgetve repertoárját meg presztizsét a szegedi operajátásnak.

Huszonkét évvel ezelőtt, 1960. novemberében ugyancsak magyarországi bemutatón vitték színre *Glinka* monumentális orosz népoperáját, az *Ivan Szuszanyint*, mely tavaly nyáron *Nyestjerenko* emlékeztetes címszerzővel fölkerült a szegedi szabadtéri deszkáira is. Ez utóbbi premier, Vaszy már nem érthette meg, a hatvanas előadásokat azonban maga vezényelte, a rendező *Békés András*, a díszlettervező *Varga Mátyás*, a jelmeztervező *Márki Tivadár* volt. A címszerepet alakító *Szalma Ferencről* a *Tiszatái* recenzense leírta, hogy művészi pályájának csúcására érkezett, de lelkendezően szót a Ványát éneklő *Iránka Irénről*, valamint *Berdál Valériáról*, *Vargha Róbert*ről, s a *Szalay Miklós* betanításával közreműködő énekkarról is, melynek sorait a Zenebarátok Kórusa egészítette ki.

A klasszikus orosz operamuzsika fölfedezése után Vaszy figyelme napjaink szovjet természetnek kiemelkedő alkotásai felé fordult. *Németh Amadé* egvébként kintű adatgyűjteményében (*Operaritkaságok*) nyilván félreértés, hogy *Prokofjev Háború és békéjét* 1962. április 29-én mutatták be Szegeden. Ekkor tudnillik egy másik *Prokofjev*-mű hazai premierje zajlott itt, Vaszy irányításával.

Először Prokofjevot

Alig több mint egy évtizeddel a leningrádi ősbemutató után tűzték műsorra az *Eljegyzés* a *Kolostorban* című vígoperát, a szegedi színház jeles tenoristájának, a sokoldalú *Szabó Miklósnak* költői fordításában. Magyar közönség *Prokofjev*-operát akkor hallott először hazánkban, jöllehet, a világhírű szerzőtől nyolcat is számon tartanak; az *Eljegyzés* gazdagon termő úgynevezett harma-

dik alkotókorszakának darabja, ahonnan való például a *Rómeó és Júlia* baletzene.

Makai Péter rendezte és díszletezte az előadást, melynek szereplői közt találjuk természetesen *Szabó Miklós* mellett, *Szalma Ferencet*, *Berdál Valériát*, *Sebestyén Sándort*, *Turján Vilmat*, *Szabady Istvánt*, s ezúttal kellett fölfigyelni a fiatal *Szabadits Judit*-ra meg *Réti Csabára*, akik később bizonyítottak igazán. „A szívderítő előadás — hangoztatta a Népszabadság kritikusa — megérdemelné, hogy a budapesti közönség is megismerhesse.”

Az *Eljegyzés* sikerén fölbuzdulva Vaszy hamarosan újabb *Prokofjev*-operát avatott föl a magyar színpadi zenekultúrának, 1965. február 6-án mutatta be. *Gozsi* librettójára, a *Három narancs szerelmest*, ugyancsak *Szabó Miklós* fordításában, aki ezúttal is szerepet vállalt az előadásban. Az úgynevezett hagyományos nagyáriákú mellőző darab főrzeteges karaktereket kínáló figuráiban — *Székelly László* ultramodern díszletei között — nagy kedvvel mókázott *Sinkó György*, *Karikó Teréz*, *Graor József*, *Vargha Róbert*, *Gyimesi Kálmán*, s a balett is megvillantotta oroszziánkörmeit, *Imre Zoltán* koreográfiájára.

A szegedi operajátás utóbbi évtizedeiben természetesen még sok egyéb, azóta világszerte játétkendően szereplő alkotások fölbányászásával sem tétlenkedett, pontosabban élen járt olyan darabok újráfelfedezésében, melyek azóta például a fővárosi Operaház repertoárjába is bekerültek (*Nabucco*, *Idomeneo* és mások). Ám ezúttal csupán az orosz-szovjet alkotások hazai bemutatónak föllelevenítésére szorítottunk, abbani megváltozásokkal, hogy maradt meg földadat, lehetőség az elkövetkezendő időkre is.

NIKOLÉNYI ISTVÁN

Pécsi Gabriella

Önarckép, füst mögöl

Gyakran és szívesen hazudtam, hogyha kellett, de mégse hídd, hogy méltatlan vagyok. Azért a bátorságra és szerelemre tellett, s a kínra is: milyen batvut hagvok.

Hazudtam fecskefűt, hazudtam fénynek árnyat. (segített még a kedves képezet) tar ágnak levelet, tunya teknőcnek szárnyat, friss hónap azt, hogy felhón lépdelek.

Bizonytalannak bizonyost, halványkék árnyat a fának színleg-tétova röpülést mézszínű, álnok darázsna.

Viráglépők — hazudozók ölében riva találtak, adtak teifölös kenyeret, markomba tört a halálnak.

Háttal a világnak

Erdi ember lett egy férfi és felesége. Vett egy tanyát, és beleköltözött. Jázminlelkületű lehet, ezt gondoltam róla. Annyit álmodozott árnyas erdőkről, madárfüttyről, most itt van a kellős közepén. Igaz, vetkőzik ilyenkor az erdő, árnyéka megvedlik, és a madarak is elhagyták már nászdalaitkat.

Két akkora kutya jön ránk, elfutni se érdemes előle. Azt hiszem, a világ legjobb két kutya. Ha betörő jönne, egyszerűen halálra szeretnék. Akármerre lépek, az egyik mindig elem veti és hanyatt vágja magát, muszáj megvakarni a hasa alját. A másik ugrál a fülem hegyéig. Majdsak kijön valaki! Háromszor keresem a háziakat, egyszer se találom. Kézen-közön megtudom közben, hogy Pestről jött a két fiatal. Beléjük ütött a tanyaromantika? Vagy gazdagodni akarnak talán? Olyan korban élünk most, a legszegényebb helyen is fölpöndülhet az ember zsebe, ha az eszt is használja. Azt is hallom, tanári-tanítói oklevéllel jöttek. Itt akarnak tanítani? Mostanában ver a híre, hogy a leghivatalosabb helyen is mondják, elsiettek a tanyai iskolák megszüntetését, akár-

őket. A természetet is előbb akartuk megváltoztatni, mint megismerni, azért olyan nehéz már védeni is. Addig jutottunk tehát, hogy kétféle erő dolgozott bennük. A nagyváros taszította, a tanya vonzotta őket. A férfinak mondom, bennem még mindig fölbolydul a lelkiismeret, ha a katedrara gondolk. Mindig arra készültem, és azt hagytam ott leghamarabb. Azt mondja, neki nincsenek illúziói, két éve elmúlt már, hogy megvált a pályától. Tyúkokat tartott ezer-számra. Megszokta azt is, hogy kétnaponként hordta kertészeti ajándéknak a tyúktrágyát, meg azt is, hogy keresett annyit, mint egy gyöngébb téesz jól megfizetett elnöke.

— Mi lett a tyúkokkal?

— Megundorodtam magamtól, Addig minden kívánságukat teljesítettem, amíg tojtak, utána pedig vágóhídra küldtem őket.

Megállni! A pénzhajhászás nem tesz mindenkit érzéketlené.

— Tervei?

— Nincsenek. Azt se tudom, két hét múlva merre változunk.

— Vigyázat, emberek! A gyerekek a küszöbön van, és felelőség is van a világon.

— Paprikára gondoltunk. Sokan mondják, érdemes.

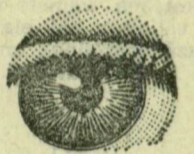
Ellenvetésem csak annyi, hogy ez a föld a létehető legszaványabb, a paprikát tavasz előtt nem lehet elvetni, és pénz belőle legfőljebb jövő ilyenkorra lesz. Addig mit csinálnak? Elmélkednek a világ dolgairól, mint a próféták a sáskát adó sivatagban?

— Vannak barátaink, hoznak munkát. Iparművészek, nekik is megéri, nekünk is.

— Minden művésznek megalázó a kéz alá dolgozás.

— Nekünk nem az. Szívesen csináljuk, ha van.

Életkoromból a fölsőbbrendűség érzésének a szikrája is hiányzik, nem utasíthatom el tehát őket. Sokfélék vagyunk, ők éppen ilyenek. Annyit azért elmotyogok, hogy az elmulasztott idő a létehető legnagyobb veszteség egy ember életében, és diplomával kivonulni a világból irtózatoss luxus. A pedagóguspályá kiszolgáltatottságára hivatkozunk ők, a sablonokra, a tapasztalomra. Ha régi kollégákkal találkozom, ők is hasonlókat mondanak, ezt az érvet nem fi-

gyelembé venni tehát lehetetlen.

Lehetne mondani, hogy betegesen érzékeny emberekről van szó, a művészetek perifériája tele van ilyenekkel, sőt néha nem csupán a perifériája, tehát ne foglalkozunk velük. A betegséget azonban gyógyítani kell, nem elfordulunk tőle. Hosszú az este, addig eljutunk, hogy az erős akarattól hajtott tevékeny élet akkor is, értelmesebb a világnak való háttáfordításnál, ha néha a magunk, máskor a másik lábába botolya bukfenecünk egyet. Az egészséges életfunkciókhoz hozzá tartozik a tenni akarás és a tenni tudás.

Nem ültetem bele a szapulókádba ezt a két embert, és nem hordom lelkére a hamvizet, hogy tisztuljon meg, inkább elkezdem sorolni, mit tehetnének, hogy oklevelük se rozsdásodjon be, és erdei vonzalmuk se csorbuljon azonnal. Magam is meglepődöm; nem utasítanak el, inkább érdeklődéssel figyelnek. A végén már kérdeznék is. Pedig a receptem igen egyszerű, a mindenáron való beavatkozásnak szelete sincsen benne. Aki háttal fordít a világnak, megeshet, saját magával se tud összetalalkozni. Ahhoz is rövid az élet, hogy a fiatalosság elszalasztott lehetőségei fölött eleget sopánkodjunk. És ha eltévedünk az erdőben, oda kell visszamennünk, ahol még ismertük az utat.

HORVÁTH DEZSŐ